

תמוז התש"ע

בס"ד

האם היו בנות צלפחד פמיניסטיות ישראליות קדומות?
לפרשת פינחס (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

1. במדבר פרק כ"ז

(א) וַתִּקְרַבְנָה בָנוֹת צֶלְפָחָד בֶּן חֲפֹר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מִחֵלָה נָעִה וְחֵגְלָה וּמִלְכָּה וְתַרְצָה: (ב) וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: (ג) אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעֲדִים עַל יְהוָה בְּעֵדַת קִרְחַן כִּי בְּחֻטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ: (ד) לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תִּנְהַלְנוּ אֹחֶיךָ בְּתוֹךְ אָחֵי אָבִינוּ: (ה) וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה: (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ז) בְּנֹת צֶלְפָחָד דִּבְרַת נְתָן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אָחֵי אֲבִיהֶם וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן: (ח) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֶן אֵין לוֹ וְהִעֲבַרְתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבֵתוֹ: (ט) וְאִם אֵין לוֹ בֵּת וַיִּתְּתָם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחִיו: (י) וְאִם אֵין לוֹ אָחִים וַיִּתְּתָם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחֵי אָבִיו: (יא) וְאִם אֵין אָחִים לְאָבִיו וַיִּתְּתָם אֶת נַחֲלָתוֹ לְשָׂאֵרוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וַיִּרְשׁ אֹתָהּ וְהִיְתָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

2. רש"י (בעקבות הספרי)

כי אין לו בן - הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום. מגיד שחכמניות היו.

3. מסכת בבא בתרא דף קיז.

תניא: ר' יאשיה אומר: ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שנאמר 'לשמות מטות אבותם ינחלו', אלא מה אני מקיים 'לאלה תחלק הארץ בנחלה'? לאלה - באלה, להוציא את הטפלים (- הקטנים פחות מבני עשרים, "דלבני עשרים שיצאו ממצרים נתחלקה הארץ" - רשב"ם).

ר' יונתן אומר: לבאי הארץ נתחלקה הארץ, שנאמר: 'לאלה תחלק הארץ בנחלה', אלא מה אני מקיים 'לשמות מטות אבותם ינחלו'? משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם: שכל נחלות שבעולם חיינן יורשין מתים, וכאן מתים יורשין חיינן (רש"י על התורה פירש זאת כך: 'שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ, לזה אחד ולזה שלושה, האחד נטל חלק אחד, והשלושה נטלו שלושה... חזרה נחלתן אצל אבי אביהם] - שהיה אף הוא מיוצאי מצרים) וחלקו הכול בשווה... שאחר שנטלו הבנים חלקה לפי האבות שיצאו ממצרים. ואילו מתחילה חלקה למניין יוצאי מצרים [- כשיטת ר' יאשיה] לא היו נוטלין אלו הארבעה אלא שני חלקים, עכשיו נטלו ארבעה חלקים).

רבי שמעון בן אלעזר אומר: לאלו ולאלו נתחלקה הארץ, כדי לקיים שני מקראות הללו. הא כיצד? היה מיוצאי מצרים - נוטל חלקו עם יוצאי מצרים (- אם האב היה בן עשרים כשיצא ממצרים ומת במדבר, ובנו הנכנס לארץ אינו בן עשרים בעת המפקד האחרון, נוטל הבן חלק אחד של אביו); היה מבאי הארץ - נוטל חלקו עם באי הארץ (- אם הבן הוא מבן עשרים שנה ומעלה במפקד הנוכחי, אך אביו מת לפני היציאה ממצרים, נוטל הבן חלק בזכות עצמו); מכאן ומכאן - נוטל חלקו מכאן ומכאן (- האב היה בן עשרים כשיצא ממצרים, והבן הוא בן עשרים במפקד בערבות מואב - זוכה הבן בשני חלקים).

שמות ו', ח ונתתי אתה לכם מורשה, אני ה'. ירושה היא לכם מאבותיכם, וליוצאי מצרים קאמר להו.

4. מסכת בבא בתרא דף קטז ע"ב

בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה:

(א) חלק אביהן שהיה עם יוצאי מצרים,

(ב) וחלקו עם אחיו בנכסי חפר (- שהיה אף הוא מיוצאי מצרים),

(ג) ושהיה (- צלפחד) בכור, נוטל שני חלקים (- בנכסי חפר אביו).

5. מסכת בבא בתרא קיז ע"ב

מתלווננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ.

6. רמב"ן

הודיעוהו כי לא היה מהם (- מעדת קרח), ורמזו עוד שאינו במתי המגפות, אבל במדבר מת על מיטתו. וטעם 'כי בחטאו מת', אמרו: מת במדבר בעונו, שלא זכה ליכנס בארץ.

7. מסכת שבת דף צו ע"ב

מקושש זה צלפחד... דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' יהודה בן בתירא... מויעפילו' היה.

8. ראב"ע מביא את פרושו של ר' יהודה הלוי

כי בחטאו מת - אמר ר' יהודה הלוי הספרדי כי פירוש 'בחטאו מת' דבק עם 'ובנים לא היו לו', כאשר ייאמר היום: בעוונותיו אירע לפלוני כך וכך. ואיננו רחוק.

9. רות ד', ט-י

עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלוך מיד נעמי.

וגם את רות המאביה אשת מחלוך קניתי לי לאשה

להקים שם המת על נחלתו, ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו, עדים אתם היום.

10. בבא בתרא קיט ע"ב

תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן. חכמניות הן - שלפי שעה דיברו (רשב"ם: שכשמצאו פתח לדבריהן באו בעלילה ובטענה מעולה לבית דין, כפי שמפרש (והולך), דאמר רב שמואל בר רב יצחק: מלמד שהיה משה רבנו יושב ודורש בפרשת יבמין, שנאמר (דברים כ"ה, ה) 'כי ישבו אחים יחדו...'. אמרו לו: אם כבן אנו חשובין, תנה לנו נחלה כבן, אם לאו - תתייבם אמנו! מיד: 'ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

בנות צלפחד דרשניות הן - שהיו אומרות: אילו היה לו בן - לא דיברנו.

11. שמ"ב י"ג, ה-ז

... אשה אלמנה אני וימת אישי. ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם, ויכו האחד את האחד וימת אתו. והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו: תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג, ונשמידה גם את היורש, וכבו את גחלתו אשר נשארה לבלתי שום (- שים קרי) לאישי שם ושארית על פני האדמה.

12. הספרי לפרשתינו

ותקרבנה בנות צלפחד - כיוון ששמעו בנות צלפחד שהארץ מתחלקת לשבטים לזכרים ולא לנקבות, נתקבצו כולן זו על זו ליטול עצה. אמרו: לא כרחמי בשר ודם רחמי המקום. בשר ודם רחמיו על הזכרים יותר מן הנקבות, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא רחמיו על הזכרים ועל הנקבות, רחמיו על הכול, שנאמר... (תהילים קמ"ה, ט) 'טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו'.

13. הנצ"ב

לכאורה עצה נבערה היא זו (- דבריהן אלו של בנות צלפחד), דהלא גם המה ידעו שאין לבנות (- זכות ירושה) במקום בן כלום... ובאמת אין בזה העדר רחמנות, דהבנות יינשאו לאנשים 'ומפתו יאכלו ומכוסו ישתו'. אלא הכי פירושו: דצער גדול הוא כשרואים נחלת אבותיו נתונות לזר, ונאסף שם האב מן הנחלה. והלא נבות היזרעאלי נתן נפשו על זה. וכשיש בן אין לבנות עגמת נפש בזה שנוטל הכול, אדרבה, הבן הוא עיקר בית אביהם. אבל כשאין לו בן והנה זרים אוכלים אותה, העגמת נפש גדולה מאוד, וזהו הרחמנות (- שמרחם הקב"ה על הבנות, שנפשו נעגמת מפני שנחלת אביהן נאכלת לזרים ונאסף שם אביהן מנחלתו). ונרמז זה בדבריהן 'למה יגרע שם אבינו' - הזכירו שמו וזכרו לעגמת נפש, דלא נזכר שם אביהם על נחלתו.